СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ[1]

Ємець Ю. І.

Реферат. Неповнолітні залишаються однією з найбільш криміналізованих груп населення, а неповноліття є спеціальною ознакою суб'єкта злочину, яку необхідно враховувати і під час провадження, і при призначенні покарання. Кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ Ю. І. Ємець звертає увагу на розрив між вимогами закону та практикою: без спеціальних психологічних знань слідчий і суддя не можуть повно оцінити індивідуальні особливості підлітка. Спираючись на ст. 485 КПК України, яка визначає обставини, що підлягають з'ясуванню щодо неповнолітнього обвинуваченого, та на праці фахівців з юридичної психології, авторка систематизує види, завдання, підстави й межі компетенції судово-психологічної експертизи неповнолітніх. За завданнями в кримінальному провадженні виокремлено три її види: щодо здатності неповнолітнього обвинуваченого повною мірою усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними; щодо індивідуально-психологічних особливостей та їх впливу на поведінку в кримінальній ситуації; щодо умов виховання, проживання та психологічних складників обставин, які сприяли злочину. Наведено дев'ять підстав призначення експертизи (серед них нетипова для віку поведінка, імовірне відставання психічного розвитку, ознаки фізіологічного афекту, сумніви в правдивості показань) і шість першочергових питань до експерта, зокрема про відповідність розумового розвитку паспортному віку, підвищену навіюваність і схильність до фантазування. Окремо розглянуто «вікову неосудність», коли відставання психічного розвитку не пов'язане з психічним розладом і має бути доведене експертним шляхом. Ю. І. Ємець встановлює, що об'єктом дослідження є психологічні прояви дитини, які не виходять за межі норми й не викликають сумніву в її психічному здоров'ї, а отже, осудності, і доводить, що суд повинен ураховувати результати експертизи, визначаючи ступінь пом'якшення покарання. Висновки прямо стосуються практики експертів-психологів, слідчих, прокурорів і суддів у справах неповнолітніх.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза, неповнолітній, кримінальне провадження, осудність, вікова неосудність, відставання психічного розвитку, навіюваність, пом'якшення покарання, експерт-психолог, ст. 485 КПК України.

Forensic Psychological Examination of Minors in Criminal Proceedings: A Theoretical Analysis

Yemets Yu. I.

Abstract. Juveniles remain one of the most criminalised groups of the population, and minority is a special characteristic of the subject of a crime that must be considered both during proceedings and at sentencing. Yu. I. Yemets, Candidate of Legal Sciences and senior lecturer at the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, points to a gap between legal requirements and practice: without special psychological knowledge, investigators and judges cannot fully assess a teenager's individual characteristics. Drawing on Article 485 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which lists the circumstances to be established in respect of a juvenile accused, and on the literature of legal psychology, the article systematises the types, tasks, grounds and limits of competence of forensic psychological examination of minors. Three types are distinguished by procedural task: the juvenile's capacity to fully understand and control his or her actions; individual psychological traits and their influence on behaviour in the criminal situation; and upbringing, living conditions and

the psychological components of circumstances that facilitated the offence. The author lists nine grounds for ordering an examination, among them behaviour atypical for the age group, possible developmental delay, signs of physiological affect and doubts about the truthfulness of testimony, and six priority questions, including whether mental development matches chronological age, suggestibility and a tendency to fantasise. Age-related non-imputability, where developmental delay is not caused by a mental disorder, is also discussed. The object of the examination is defined as the child's psychological manifestations within the norm that raise no doubt about mental health and criminal capacity, and courts are expected to take the findings into account when deciding on the degree of mitigation.

Keywords: forensic psychological examination, minors, juvenile offenders, criminal proceedings, criminal capacity, age-related non-imputability, developmental delay, suggestibility, mitigation of punishment, Criminal Procedure Code of Ukraine.

Першоджерело: *Ємець Ю. І. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх у кримінальному провадженні: теоретичний аналіз. Юридична психологія. 2015. № 2. С. 214–222.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 03.06.2021.*

References

1. Yemets Yu. I. Sudovo-psykholohichna ekspertyza nepovnolitnikh u kryminalnomu provadzhenni: teoretychnyi analiz [Forensic Psychological Examination of Minors in Criminal Proceedings: A Theoretical Analysis] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 6 (42). URL: https://expertize-journal.org.ua/psikhologichna-ekspertiza/5094-emets-yu-i-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-nepovnolitnikh-u-kriminalnomu-provadzhenni-teoretichnij-analiz (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Yemets Yu. I. Sudovo-psykholohichna ekspertyza nepovnolitnikh u kryminalnomu provadzhenni: teoretychnyi analiz [Forensic Psychological Examination of Minors in Criminal Proceedings: A Theoretical Analysis]. Yurydychna psykholohiia. 2015. № 2. S. 214–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2015_2_21 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].